

author gives his own approach to defining moral values. The article deals with the specific features of formation and development of personality that determine the formation of moral values.

Key words: *moral values, personal values, identity, needs, moral motivation of behavior, realization of values.*

Рекомендовано до друку.

Д-р психол. наук, проф. В.М. Ямницький.

Одержано редакцією 03.02.2016 р.

УДК: 37. 026: 372. 4

С.В. СМОЛЮК

ПЕРСПЕКТИВИ ПРОЕКТУВАННЯ РОЗВИВАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Резюме. У статті обґрунтовано потребу проектування розвивального освітнього середовища в системі сучасної початкової освіти України та його перспективи. Визначено наукові концепти (особистісний, дидактико-виховувальний і діяльнісний), структурні компоненти (інформаційний, психологічний, просторово-предметний і культурно-освітній) та функції розвивального освітнього середовища початкової школи.

Ключові слова: *розвивальне освітнє середовище, початкова школа, проектування, наукові концепти.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У нормативних освітніх документах, як: Закон України «Про освіту», Національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Національна програма «Діти України», Державна цільова програма роботи з обдарованою молоддю та інших наголошується на проблемі повноцінного розвитку особистості школяра, який передбачає всебічне виявлення його потенціалу, здібностей, талантів; підвищення пізнавальної активності та позитивної мотивації учіння. Тому на часі не лише перебудова методів і форм організації педагогічного процесу початкової школи, а й принципово нових підходів до виховання і навчання учнів, створення середовища для їхнього розвитку та саморозвитку. Адже якісна освіта повинна створюватися на основі поєднання процесу набуття нових знань із формуванням життєвої стратегії зростаючої особистості, що уможливило опанування життєвими та соціальними ролями задля повноцінної життєдіяльності в умовах інтегрування до світового освітнього простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні праці вітчизняних дослідників присвячені висвітленню різних аспектів освітнього середовища: удосконаленню навчання та виховання дітей (С. Максименко), створенню комфортних умов розвитку творчості (В. Моляко, О. Кульчицька), інтелектуального середовища (М. Смульсон), “творчого освітньо-виховного середовища” (К. Приходченко), “виховного середовища” (Т. Алексеєнко, Л. Новікова, В. Семенов, Н. Сироветник), “особистісно орієнтованого виховного середовища” (Ш. Амонашвілі, І. Бех), етновиховного середовища школи (О. Будник, Н. Лисенко), освітнього середовища професійної підготовки у вищій школі (Г. Васянович, О. Смолінська, Ю. Шапран, О. Шапран, О. Ярошинська), освітнього середовища початкової школи (А. Цимбалару) та ін. Однак проблема проектування розвивального освітнього середовища сучасної школи I-го ступеня в умовах євроінтегрування не була предметом спеціального дослідження.

Мета статті – визначити перспективи проектування розвивального освітнього середовища в системі сучасної початкової освіти України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Провідною ідеєю нашого дослідження є проектування такого розвивального освітнього середовища в початковій школі, коли «Я» та «Інші» перебувають у гармонії» [4, 170].

У статті послуговуємось *середовищним підходом*, сутність якого чітко обґрунтована в науковій праці Ю. Мануйлова «Средовий підход в воспитании» [6]. Учений виокремив кілька кроків його застосування: 1) діагностика середовища; 2) проектування середовища (з урахуванням його завдань, реалізації потенційних можливостей, впровадження інновацій, педагогічного прогнозування тощо); 3) середовищне продукування відповідного результату (йдеться, передусім, про формування типу особистості шляхом опосередкованого впливу на неї проектованого середовища).

У проектуванні розвивального освітнього середовища сучасної початкової школи вартісною є *адаптивно-розвиваючою концепцією соціалізації* М. Лукашевича, сутність якої – у розгляді соціалізації як взаємодії людини упродовж життя з середовищем шляхом відповідних адаптацій, що змінюють одна одну, результатом чого є освоєння нею чергової соціокультурної ситуації та здобуття соціального досвіду [5, 105]. Вважаємо, що адаптація – це постійний процес активного пристосування індивіда до умов нового соціального середовища, умов життєдіяльності, а також результат цього процесу [10].

М. Лукашевич чітко диференціює зміст окреслених вище понять: «Соціалізація – тривалий, безперервний процес, тоді як адаптація пов'язана зі змінами середовища й триває до моменту досягнення вільного функціонування в середовищі» [5, 104]. Власне ця теорія запропонована М. Лукашевичем 1990-х роках, вона є ціннісною для педагогічної науки в аспекті діалектичної взаємодії соціалізації та адаптації в процесі навчання й виховання молодших школярів. Адже, маючи певний досвід соціалізації в дошкільному навчальному закладі, учень знову ж таки відчуває труднощі адаптації до умов шкільного життя (зокрема це стосується 6-річних першокласників).

© С.В. Смолук, 2016

Водночас чим вищим є рівень соціалізації особистості дитини, тим ефективнішою буде адаптація до навчально-виховного процесу школи, адже дані процеси «мають тенденцію підвищувати активність протікання від етапу до етапу» [Там само].

Адаптацію та соціалізацію у розвивальному освітньому середовищі школи розглядаємо не лише в контексті входження чи «звикання» індивіда до певних умов життя, розпорядку дня, учнів класу і вчителів, а й не меншою мірою до змісту навчальної діяльності, стилю викладання, форм і методів виховання, характеру педагогічного спілкування тощо. У момент приходу до школи в першокласника у його взаємодії з новим освітнім середовищем порушується динамічна рівновага; власне зміна середовища потребує опанування існуючих моральних норм поведінки, традицій, стимулює до активізації комунікативної діяльності. Внаслідок успішної адаптації дитини до умов початкової школи, коли все нове для неї стає звичним явищем, система засвоєних знань, умінь, навичок поведінки, звичок закріплюється у так званому вищому рівні соціалізації, що уможливує його вільне функціонування в наявному середовищі. Саме процеси адаптації та соціалізації є детермінантами успішного розвитку молодшого школяра у процесі навчання й виховання.

Сучасні вчені сутність *соціальності* вбачають у комплексній характеристиці соціального суб'єкта, що «виявляється через індивідуальне позитивно-творче ставлення до соціального буття» та забезпечує взаємодію індивідуальності у середовищі: від сімейного, етнічного, громадянського до глобального соціуму [8, 98–99]. Кризовий стан дитини 6-7 років, на думку І. Беха, зумовлений виникненням «диференціації внутрішнього і зовнішнього», появою смислового переживання, «новою єдністю факторів середовища і особистісних факторів, які роблять можливим новий період розвитку – молодший шкільний вік» [2, 213-214].

Ураховуючи психолого-педагогічні особливості розвитку учня молодшого шкільного віку, *особистісно-діяльнісному підходу* як методологічному принципу, що найбільш повно виявляється у взаємодії людини як соціальної *істоти* з середовищем (зокрема, в навчальному закладі), у нашому дослідженні не випадково відводиться важливе місце. Власне з урахуванням цього підходу здійснюємо проектування розвивального освітнього середовища сучасної початкової школи, важливим завданням якої є розвиток творчої особистості учня.

При цьому надзвичайно важливо враховувати провідні ідеї видатного педагога минулого століття В. Сухомлинського, який творчість вважав невід'ємною складовою навчального процесу, адже діти в Павлишській школі вчилися складати казки ще задовго до того, як навчилися писати; вони малюють, складають вірші й задачі тощо [11, 71]. Власне педагогом було створене творчо орієнтоване середовище школи, спрямоване на гармонійний розвиток особистості учня у процесі навчання й виховання.

У руслі педагогічної герменевтики щодо проектування розвивального освітнього середовища початкової школи ціннісним вважаємо досвід педагога-експериментатора досліджуваного періоду Ш. Амонашвілі. Позитивного педагогічного ефекту в навчально-виховному процесі досягти дуже складно, якщо немає взаєморозуміння, співпереживання, взаємопізнання. «Якщо я намагаюся зрозуміти дітей, то їм також захочеться зрозуміти мене і наслідувати мене, і моє педагогічне життя не буде суперечити їхньому життю», – зазначає вчений [1, 96].

Як український дослідник В. Сухомлинський писав про те, що вчитель повинен піднятися до рівня дитини, щоб зрозуміти її, так і грузинський педагог Ш. Амонашвілі вважає: «Щоб діти прийняли мене у свій світ, я повинен прийти до них зі своїм дитинством як запорука того, що я не чужий», адже увійти в життя своїх учнів учитель повинен лише через повернення у своє дитинство [Там само]. Тому в сучасній початковій школі вкрай важливо домогтися розуміння між усіма учасниками педагогічного процесу заради формування позитивного розвивального середовища відповідно до вимог суспільства.

Проектування розвивального освітнього середовища – це складний багаторівневий процес, що передбачає поєднання різних видів професійної діяльності педагога – проектно-нормативної, діагностичної, прогностичної, організаційної, коректувальної, аналітико-інформаційної та інших.

Проектування освітнього середовища початкової школи, за Н. Сироветник, здійснюється в три етапи: *етап становлення* (характеризується розробленням концепції і програми розвитку, передусім, духовності учня початкових класів), *етап функціонування* (створення необхідних умов для ефективного функціонування відповідного середовища та забезпечення належної взаємодії між учасниками навчально-виховного процесу: учнями, батьками, вчителями, вихователями тощо) й *етап удосконалення* (постійний пошук дієвих засобів, інноваційних форм і методів для вдосконалення створеного освітнього середовища відповідно до потреб, інтересів та можливостей творчого розвитку дітей) [9].

У руслі окресленої проблеми на етапі становлення визначаємо такі концепти розвивального освітнього середовища початкової школи: особистісний, дидактико-виховувальний і діяльнісний, адже лише через відповідні види діяльності особистість спроможна досягти успіху в навчально-виховній діяльності, можливості для розвитку та саморозвитку в конкретному освітньому середовищі навчального закладу (рис. 1).

Узагальнивши наукові праці В. Сухомлинського, В. Мелешко охарактеризувала компоненти освітнього середовища Павлишської школи [7]:

– **просторовий** – організація життєвого простору школярів: шкільний сад, теплиця, пришкільна ділянка, радіолабораторія, методичний кабінет, майстерні, музей, куточки з книгами для батьків, твори з образотворчого мистецтва, бібліотека, кімната казки, куточок юних краєзнавців, алея юності, виставки дитячих малюнків, карта району з позначками знахідок юних краєзнавців, панно, столик для шахів, тощо;

Рис. 1. Адаптована графічна інтерпретація взаємодії концептів розвивального освітнього середовища (за А. Цимбалару).

- **змістовий** – концепція навчання була спрямована на стимулювання пізнавальних здібностей учнів та формування навичок самонавчання, радість пізнання, успіх у навчанні, інтелектуальне і духовне зростання; концепція виховання ґрунтувалася на формуванні високоморальних громадян суспільства, виховання людини чистої і благородної душі; утвердження любові до людей праці; формування стійких переконань та ін. (основні форми організації педагогічного процесу: бесіди, зустрічі, уроки-роздуми, уроки-міркування, уроки мислення серед природи, складання казок, творів, диспути, екскурсії, туристичні походи, індивідуальні читання, дослідницька робота на навчально-дослідній ділянці, робота на тваринницькій фермі, музичні вечори, мандрівки у світ краси природи, мистецтва, змагання на заняттях гуртків юних селекціонерів, юних радіотехніків тощо);
- **комунікативний** – домінування демократичного стилю психолого-педагогічного спілкування, в основі якого принципи взаємодії, співробітництва, взаємоповаги, взаєморозуміння; спілкування з природою (основні форми та методи педагогічної взаємодії: школа педагогічної культури, пам'ятки для вчителя тощо).

У структурі інноваційного освітнього середовища у вищій педагогічній школі (О. Шапран, Ю. Шапран) визначають такі його компоненти: *матеріально-технічний, технологічний і суб'єктно-соціальний* [13].

Проектування соціально-виховного середовища навчального закладу О. Будник здійснює на основі таких складових: *інформаційна, соціально-психологічна, культурно-освітня та матеріально-технічна* [3, 317-318].

На основі аналізу науково-педагогічних праць з досліджуваної проблеми (О. Будник, В. Левін, В. Мелешко, О. Савченко, О. Шапран, Ю. Шапран, О. Ярошинська та ін.) з урахуванням *системного підходу* виокремлюємо такі компоненти сучасного розвивального освітнього середовища початкової школи:

- **інформаційний** – наявність сучасного нормативного, навчального та організаційно-технологічного супроводу процесу формування освітнього розвивального середовища початкової школи;
- **психологічний** – урахування індивідуальних психологічних особливостей розвитку учня в навчально-виховному процесі, орієнтування на духовно-моральні цінності у поведінці та діяльності, формування адекватного сприймання мережевого середовища, комунікативної культури учасників педагогічного процесу тощо;
- **просторово-предметний** – урахування елементів предметно-розвивального дизайну в інтер'єрі школи І-го ступеня, організація просторової структури середовища, що включає його гетерогенність і складність, взаємопов'язаність різних функціональних кутків (зон), мобільність і керованість середовища як засобу навчально-розвивальної комунікації вчителя, учнів та їхніх батьків; наявність сучасних мультимедійних засобів, аудіо-, відеопродукції освітньо-розвивального спрямування;
- **культурно-освітній** – педагогічна компетентність учасників навчально-виховного процесу початкової школи, що охоплює зміст, форми, методи, інноваційні технології щодо реалізації завдань розвитку й саморозвитку зростаючої особистості на засадах соціокультури; орієнтування на соціальне замовлення, регіональні потреби, культурний потенціал краю.

Висновки. Проектування розвивального освітнього середовища початкової школи на етапі його становлення здійснюємо згідно таких наукових концептів: особистісний, дидактико-виховувальний і діяльнісний. Відповідно до структурних компонентів (інформаційний, психологічний, просторово-предметний і культурно-освітній) визначаємо основні функції розвивального освітнього середовища в системі початкової освіти України: дидактично-виховувальна, креативна, інформаційно-розвивальна, афективно-емоційна, соціокультурна. Ці функції реалізуються через змістовне наповнення діяльності початкової школи як цілісної системи.

Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо в проектуванні розвивального освітнього середовища в основній і старшій школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвили Ш.А. Как живете, дети?: пособ. для уч-ля / Ш.А. Амонашвили. – М.: Просвещение, 1986. – 176 с.
2. Бех І.Д. Психологічні джерела виховної майстерності / І.Д. Бех // Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Том 2. – Чернівці: Букрек, 2015. – С. 7-253.
3. Будник О.Б. Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності: теорія і практика: моногр. / О.Б. Будник. – Дніпропетровськ: Середняк Т.К., 2014. – 484 с.
4. Васянович Г. Методологічні контексти педагогічної науки на сучасному етапі її розвитку: вибрані твори в 7-и т. – Т. 7 / Г. Васянович // Збірник наукових праць. – Львів: Норма, 2015. – С. 164-186.
5. Лукашевич М.П. Соціалізація. Виховні механізми і технології: навч.-метод. посібник / М.П. Лукашевич. – К.: ІЗМН, 1998. – 112 с.
6. Мануйлов Ю.С. Средовой поход в воспитании: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01 / Юрий Степанович Мануйлов. – М., 1997. – 193 с.
7. Мелешко В. Особливості формування навчально-виховного середовища у сільській школі / В. Мелешко. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/15/visnuk_10.pdf. – Назва з екрану.
8. Рижанова А.О. Соціальність / А.О. Рижанова // Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. – [2-е вид.]; за заг. ред. проф. І.Д. Звереві. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. – С. 98-101.
9. Сироветник Н.О. Організація виховного середовища в початкових класах: навч.-метод. посібник / Н.О. Сироветник. – К.: Володарка, 2009. – 100 с.
10. Смолюк С. Педагогічна підтримка адаптації учнів ліцеїв до умов навчального закладу / С. Смолюк // Науковий вісник Волинського націон. університету: зб. наук. праць. – Луцьк, 2012. – № 7. – С. 48-51.
11. Сухомлинский В.А. О воспитании / В.А. Сухомлинский. – М.: Политиздат, 1973. – 272 с.
12. Цимбалару А.Д. Теоретичні та дидактико-методичні засади педагогічного проектування освітнього простору в школі І ступеня: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.09 / А.Д. Цимбалару. – К.; НАПН України, 2014. – 41 с.
13. Шапран Ю.П. Типология освітнього середовища в умовах компетентнісно-зорієнтованої педагогічної освіти / Ю.П. Шапран, О.І. Шапран. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ephsheir.phdpu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle_ – Назва з екрану.

С.В. СМОЛЮК. ПЕРСПЕКТИВЫ ПРОЕКТИРОВАНИЯ РАЗВИВАЮЩЕЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ СОВРЕМЕННОЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Резюме. В статье обоснована необходимость проектирования развивающей образовательной среды в системе современного начального образования Украины и его перспективы. Определены научные концепты (личностный, дидактико-воспитательный и деятельностный), структурные компоненты (информационный, психологический, пространственно-предметный, культурно-образовательный) и функции развивающей образовательной среды начальной школы.

Ключевые слова: развивающая образовательная среда, начальная школа, проектирование, научные концепты.

S.V. SMOLIUK. FUTURE DESIGN OF MODERN DEVELOPING EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF PRIMARY SCHOOL

The summary. The article proves the necessity of designing of the developing educational environment in the modern system of primary education of Ukraine and its perspectives. The scientific concepts (personal, didactic and educational and activity), structural components (informational, psychological, spatial and substantive, cultural and educational), and the functions of developing the educational environment of primary school are determined.

Key words: developing educational environment, primary school, design, scientific concepts.

Рекомендовано до друку.

Д-р. пед. наук, проф. С.А. Литвиненко.

Одержано редакцією 25.02.2016 р.

УДК: 373. 5. 016: 331 (07)

Л.А. ЯНЦУР

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ГРУПАХ ІЗ ЗМІШАНИМ ВІКОВИМ СКЛАДОМ

Резюме. У статті розкривається специфіка методики проведення занять з образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу.

Ключові слова: образотворча діяльність, заняття, різновікова група, групи контрастних вікових категорій, групи суміжних вікових категорій.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки передбачає необхідність кардинальних змін, спрямованих на підвищення якості і конкурентоспроможності освіти в нових економічних і соціокультурних умовах, прискорення інтеграції України в міжнародний освітній простір.

© Л.А. Янцур, 2016